

ДИСКУРСИВНІ СЛОВА У ЗІСТАВНОМУ ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Ірина Фаріон

Національний університет „Львівська політехніка”

Проаналізовано своєрідність використання дискурсивних слів в українській та російській мовах крізь призму інтерференції. Досліджено дискурсивні слова, що виконують роль зв'язності тексту. Особлива функція дискурсивних слів – виражати національно-мовну своєрідність. Це викликає проблеми під час перекладу.

Ключові слова: злучні звороти, дискурсивні слова, національно-мовна своєрідність.

Злучні звороти (сполучники, частки, прислівники, вставні і модальні слова), або, як їх тепер називають, **дискурсивні слова**, виконують функцію зв'язності тексту. Вони не лише сполучають між собою складники речення, але є своєрідним засобом початку і переходу від однієї синтаксичної фрази до іншої. Так виникає зв'язний текст (з фр. *дискурс* „мовлення”) у сукупності з позамовними – прагматичними, соціокультурними, психологічними та іншими чинниками. Сутність дискурсу полягає в його зануренні в активний плін життя, у його спрямуванні у ментальні процеси учасників спілкування: етнографічні, психологічні та соціокультурні. З огляду на це злучні звороти виконують особливу функцію – виражають національно-мовну своєрідність. Ю. Шевельов зауважує: „Сполучники, прийменники, характеристичні частки, вставні слова – матеріал, при якому здебільшого вже треба говорити не про якесь свідоме, навмисне позичення-переймання, а про зв'язок, прямий і кровний, так би мовити, з тією мовною стихією, яка цих словечок уживає і якій саме вони переважно і надають часто специфічного мовного колориту [вид. – авт. 6: 88–89]. Очевидно, що цей „мовний колорит” найтяжчий до перекладу іншими мовами і водночас найбільше загрожений з боку мов-колонізаторок.

На ринку чоловік бачить живу жабу за 500 доларів.

- *Чому так дорого?*
- *А вона може з тобою на будь-яку тему розмовляти.*

Купив чоловік жабу, приніс додому, поклав на стіл і запитує:

- **Ну?**
- **Ква**, – відповідає жаба.
- **Ну???**
- **Ква !!!**
- *Що „ква”?* – сердито каже чоловік.
- *А що „ну”?* – каже жаба.

Уживання сполучників

Непохідні сполучники **аби** – **щоб** – **щоби**

У літературній мові сполучник **аби** як синонім до *коли б лише, тільки б* розпочинає підрядні речення умови, напр.: *Аби не гірше; Хоч гірше, аби інше*. У захід-

ноукраїнських говірках **аби** вживають у розумінні польського **aby** та наддніпрянського **щоб**. У сімдесяті роки ХХ століття **аби** у значенні сполучника мети потрапив до розряду „засуджених” та „ідеологічно” небажаних слів. Природно, що на початку дев'ятдесятих **аби** відновив, наче на знак протесту, цю функцію. І навіть Л. Кучма у промові з нагоди десятиліття Чорнобильської катастрофи 26 квітня 1996 року сказав: „Ми зрозуміли, що планета наша надто маленька, **аби** відгородитись від чужого горя”. Отож, цей сполучник як синонім до **щоб** розпочинає також підрядні речення причини, напр: *Вони пішли на компроміс, **аби** владнати цю справу.* Побутує міркування, що сполучник **аби** має відтінок умовності, більшої м'якості, бажаності, тоді як сполучник **щоб** передає значення наміру [5: I: 3; 8: 175; 2: 220].

Правильним є вживання форми сполучника **щоб**, а не **щоби**. Остання форма збереглася в Західній Україні під впливом церковнослов'янського **чтобы**, тоді як для живого східноукраїнського мовлення і класичної літератури така форма не характерна.

Непохідні сполучники **і** – **та**

„Невинний” сполучник **та** потрапив під більшовицьку немилість. У „Резолюції Комісії НКО для перевірки роботи на мовному фронті в справі граматичній” під 12 пунктом зазначено: „Надуживання сполучника „**та**” в невластивій йому функції: „туди **та** сюди”, „виходити **та** входить забороняється”, „день **та** ніч не був”. Така „сполучникова гріховність” трактована як один із „націоналістичних рецептів” і „повсякчасне відитовхування від спільностей українсько-російських” [6: 150]. Насправді сполучник **та** вживаємо здебільшого в межах речення: він з'єднує однорідні члени і дуже рідко – речення. Його основна властивість – тісно сполучати (зокрема, близькоспоріднені стани та явища): *батько **та** мати, гримить **та** блискає.*

Сполучник **і** має ширший спектр використання: сполучає дальші та тісніші поняття. Він завжди замінює **та**, натомість **та** не завжди заступає **і**. Характерна і стилістична вмотивованість вживання **та** – **і**: якщо в реченні вже є **і**, тоді для стилістичної різноманітності вживають сполучник **та** [1:170; 3: 184; 6: 150; 2: 206].

Правильне використання похідних сполучників

Низка похідних парних чи складених сполучників зазнала не лише інтерференції, але й репресивного втручання, зокрема, у згаданій „Резолюції Комісії НКО...” зауважено на „нормальних в українській мові порівняльних конструкціях типу: **чим... тим, чим... то, (о) скільки... (о) стільки**” [6: 150]. Очевидно, що їхня „нормальність” – у спільності з російською мовою, на що промовисто реагував В. Сімович: „Узагалі від усіх отих наших „остільки”, „наскільки” дуже заносить чимось чужим” [4: 25]. На жаль, це чужинство радянським вітром занесено до академічного СУМу.

*Не до пари голубоньці горобець,
хоч який він прехороший молодець* (Л. Глібов).

*„Не прийшов він, так як заболів!”
Ну і що це ти, хлопче, наплів?
Довго думав хлопчак, аж упрів,
Пояснити таки він зумів:
– Не прийшов через те, що хворів.
– Саме так! **Бо**, на жаль, захворів*

(В. Маснюк).

Таблиця вживання похідних складених сполучників

	Неправильно	Правильно
Не стільки ..., скільки	Страшні не стільки протести, скільки провокації	Не так страшні протести, як провокації
Чим..., тим	Чим вищий валовий дохід, тим вищий рівень життя народу	Що вищий валовий дохід, то вищий рівень життя народу
З тим, щоб	Наполегливо працюють з тим, щоб досягнути результату	Наполегливо працюють, щоб досягнути результату
У силу того що	У силу того що мешканці заборували, будинок від'єднався від електромережі	Через те що мешканці заборували, будинок від'єднався від електромережі
Так як	Вони не отримали кредиту, так як вчасно не оформили документів	Вони не отримали кредиту, тому що вчасно не оформили документів
Не дивлячись на те що	Не дивлячись на те що їх попереджали, вони знову порушили закон	Попри те що їх попереджали, вони знову порушили закон
Настільки, що	Доповідь була настільки цікава, що всі захоплено слухали	Доповідь була така цікава, що всі захоплено слухали
По мірі того, як	Виплату будуть здійснювати по мірі того, як надходять кошти	Виплату будуть здійснювати відповідно до того, як надходять кошти
Як би не було (як би то не було)	Як би не було важко, ми обов'язково досягнемо потрібного результату	Хоч як буде важко, ми обов'язково досягнемо потрібного результату
Який би не був	Який би він не був фахівець, людські якості такої якості також важливі	Хоч який він фахівець, людські якості такої якості також важливі
Хто (що) б не	Хто б не казав, перевірити треба	Хоч (хай) хто каже (казатиме), перевірити треба
Куди б не	Куди б не пішов, скрізь однаково	Хоч (хай) куди піду, скрізь однаково
Де б не	Де б не був, працювати треба	Хоч де булеш, працювати треба
Не то ..., не то	Він не то працював, не то робив вигляд, що працює	Чи то він працював, чи удавав, що працює (, Чи то так сонечко сяє, чи так мені цього було" Т. Шевченко)
До тих пір	Безлад у країні триватиме до тих пір, поки влада не вживатиме жорстких заходів	Безлад у країні триватиме доти, поки влада не вживатиме жорстких заходів

Уживання інших злучних зворотів

Серед інших злучних зворотів – переважно частки, поєднані зі сполучниками, займенниками та прислівниками, а також модальні та вставні слова. Вони нагадують декоративний шов при поєднанні речень у цілісний текст-тканину. І що тонший цей шов, то досконаліше створений текст. Чи можна говорити про витонченість швів такого тексту:

„*З еліти, в тому числі (треба зокрема) політичної, потрібно зробити державних мужів. При всьому цьому (треба попри це все), варто пам'ятати: це справа не одного дня. По великому рахунку (треба певною мірою) це сповна залежить від уміння теперішнього покоління вимагати від влади. В результаті (треба звідси) – зміни не за горами. Таким чином (треба отже), маємо всі шанси створити вільну і сильну країну*”.

Таблиця вживання частотних злучних зворотів

Неправильно	Правильно
1	2
а між тим	а тим часом, проте, а втім, насправді
більше всього	понад усе, найбільше, більше за все
більше ніж досить	цілком (зовсім) достатньо (досить)
більше року	понад рік
бо інакше	а то
в випадку чого	коли що, в разі чого
вірніше сказати	правду кажучи
в результаті – програш	звідси і програш
в кінці кінців	врешті, врешті-решт, зрештою, нарешті, кінець кінцем
в найближчий час	незабаром, невдовзі, найближчим часом
в порівнянні	порівняно з; проти кого (чого); супроти кого (чого)
в принципі, мені все рівно	власне кажучи, фактично, насправді мені однаково (байдуже, все одно, мене це не обходить)
в силу можливості	по зможі, як вистачить сил, як буде змога
для початку	почнімо з того що; спочатку, передусім, насамперед
до останнього часу	донедавна
з цієї причини	через це
і все ж	і все-таки
і так	отже
коротко кажучи	(одним) словом
на даний час	сьогодні, у цей момент, на цю пору
наряду з тим	поряд (поруч) з тим
наскільки був сильний	який він був сильний
настільки цікавий	такий цікавий
наступними чином	так, у такий спосіб
не виключено	не без того
ніскільки	анітрохи, аж ніяк, зовсім ні, нічого
певним чином	якось
по крайній мірі	принаймні, щонайменше

Закінчення табл.

1	2
при всьому цьому	попри все це
при цьому	до того ж, одночасно
при чому	і то
скоріше всього	найімовірніше, мабуть, радше
таким чином	отже, отож, значить, виходить
у більшості випадків	здебільшого
у кожному разі	як-не-як
у незначній мірі	незначною мірою
у першу чергу	насамперед, передусім
у свою чергу	зі свого боку, і собі, своєю чергою
у той же час	водночас, одночасно
у той час	тоді
у тому числі	серед них (і, й), поміж ними і, зокрема й, навіть і, також і
якби ж то	якби-то
як би я дозволила	де б я дозволила
як раз до речі	саме до речі

Олена Курило запропонувала визначення Духу Мови: „*Це її складня та фразеологія. І цей дух у сучасній українській літературній мові підганяється під дух російської літературної мови*”. Це сказано 1920 року в знаменитих „*Увагах до сучасної української літературної мови*”, головна мета яких: „... я б рада хоч почасти прислужитись сучасній літературній мові тим, щоб допомогти їй зійти з російської підстави, набігти живої народної тропи, тієї, що йшла нею літературна мова давніших українських письменників, а відбігла її сучасна літературна мова”. У третьому тисячолітті цей Дух Мови не лише спресований досі чинною радянською нормою – він загрожений згубною лібералізацією стандартів та примітивним інструментальним ставленням до Мови: вона найперше – засіб комунікації. Так ніби людина – це лише задоволення матеріальних потреб. Якщо в пору тридцятих-вісімдесятих років мова, наче закута птаха, кидалася в сильцях радянських приписів, то тепер, нібито відпущена на волю, опинилася в просторі лібералізованого й почасти узаконеного словесно-синтаксичного бруду. Стрілка мовного маятника з позиції максимально ліворуч гойднулася у максимальне – „яка різниця, аби зрозуміли”. Але Дух Мови чекає на своє природне втілення. Він бо, як і Правда, незнищенний. Маємо всі можливості матеріалізувати його неповторністю нашого мовомислення.

1. Антоненко-Давидович Борис. Як ми говоримо. – К., 1991.
2. Кочан І. М., Токарська А. С. Культура рідної мови. – Львів, 1996.
3. Курило Олена. Уваги до сучасної української літературної мови. – К., 2004.
4. Сімович Василь. Про „москвофільство” в українській мові // Урок української. – 2001. – № 8.
5. СУМ – Словник української мови: В 11 т. – К., 1970–1980. – Т. 1–11.

6. Українська мова у ХХ сторіччі: історія лінгвоциду / За ред. Лариси Масенко. – К., 2005.
7. Шевельов Юрій. Внесок Галичини у формування української літературної мови. – Львів; Нью Йорк, 1996.
8. Яворська Г. М. Прескриптивна лінгвістика як дискурс. Мова. Культура. Влада. – К., 2000.

DISCOURSE WORDS IN THE CONTRASTIVE STUDYING OF FOREIGN LANGUAGES

Iryna Farion

L'viv Polytechnic National University

This article investigates the uniqueness of using discourse words in Ukrainian and Russian through the prism of interference. The material studies how discourse words perform the role of text coherence. The special function of discourse words is to express national and linguistic peculiarity. This has caused a lot of problems in the course of translation.

Key words: connective phrases, discourse words, national and linguistic peculiarity.